

Ἱερομόναχος Λουκάς Γρηγοριάτης - Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ οἱ «ἀναστάσεις» τῶν θεῶν τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας

Τὴν Μεγάλῃ Παρασκευῇ στὴν ἔκπομπή «ὦ γλυκύ μου ἔαρ» τοῦ Κρατικοῦ Ραδιοφώνου ἐλέχθη μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸ ἐξῆς σχόλιο, τὸ ὁποῖο ἀποδίδουμε ὅσο γίνεται πιὸ πιστά: «Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔπλεξε ἐγκώμια καὶ ψάλλει μὲ ἀπαράμιλλο λυρισμὸ τὸν θάνατο τοῦ Ἰησοῦ προσμένοντας τὴν ἀνάστασί του, γιατί διαθέτει πείρα αἰώνων μὲ τραγούδια καὶ ὕμνους γιὰ τὸ θάνατο καὶ τὴν ἀνάστασι προγενέστερων θεῶν: τοῦ Ζαγρέα Διόνυσου ἢ τοῦ Ἄδωνι. Ὅπως κάποτε ἡ Ἀφροδίτη τραγουδοῦσε τὸ νεκρὸ Ἄδωνι, ἔτσι καὶ ἡ Θεοτόκος τραγουδάει στὸν Ἰησοῦ τὸν ὕμνο “ὦ γλυκύ μου ἔαρ, γλυκύτατόν μου τέκνον, ποῦ ἔδου σου τὸ κάλλος”».

Μόνο ἀπορία καὶ λύπη μποροῦσε νὰ προκαλέσῃ ἡ συγκρητιστικὴ αὐτὴ ἐρμηνεία τῆς Χριστιανικῆς λατρείας τῆς Μεγάλῃ Παρασκευῆς, ἐρμηνεία ἐπιηρεασμένη ἀπὸ νεοπαγανιστικὲς ἀντιλήψεις.

Ἔχουμε παραλάβει ἀπὸ τοὺς εὐσεβεῖς γονεῖς καὶ πάππους μας νὰ ἐορτάζουμε μὲ ἰδιαίτερη κατάνυξι καὶ εὐλάβεια τὴν Μεγάλῃ Ἑβδομάδα τῶν Παθῶν τοῦ Κυρίου καὶ νὰ συνδέουμε τὶς εὐσεβεῖς παραδόσεις τῶν ἁγίων ἡμερῶν μὲ τὴν λατρεία στὸν Χριστό, τὸν Θεό μας ποῦ ἀπὸ ἀγάπη γιὰ μᾶς καὶ γιὰ νὰ οἰκονομήσῃ τὴν σωτηρία μας ἔγινε ἄνθρωπος, σταυρώθηκε, πέθανε καὶ τὴν τρίτη ἡμέρα ἀναστήθηκε.

Ἡ θεολογία καὶ ἡ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας μας δὲν ἐξαντλεῖται στὶς παραδόσεις αὐτές, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε τὶς φορτίζει μὲ Χριστολογικὸ περιεχόμενο. Ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ ἐκδιπλώνεται αὐθόρμητα τὶς ὥρες αὐτές, ἀναμφίβολα, ἀλλὰ δὲν κινεῖται μακριὰ ἀπὸ τὴν θεολογία τῶν ἐορτῶν. Μιὰ θεολογία ποῦ δὲν κατανοεῖται πάντοτε καὶ ἀπὸ ὄλους διανοητικά, ἀλλὰ βιώνεται μέσα ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις λατρείας πρὸς τὸν σταυρούμενο, θνήσκοντα καὶ ἀνιστάμενο Χριστό.

Κρατοῦν οἱ Ὀρθόδοξοι τὸ κερὶ τους στὰ Ἅγια Πάθη καὶ στὸν Ἐπιτάφιο. Προσφέρουν λουλούδια στὸν Ἐσταυρωμένο καὶ στολίζουν τὸν Ἐπιτάφιο. Κάποιοι ξενοχτοῦν κοντὰ στὸν Ἐσταυρωμένο μέσα στὴν Ἐκκλησία. Ὅσοι δὲν μπόρεσαν νὰ μεταβοῦν στὸν ναό, προσφέρουν τὸ θυμιάμα τους καθὼς ὁ Ἐπιτάφιος περνάει ἀπὸ τὴν πόρτα τους. Ὅλοι κρατοῦν τὴν λαμπάδα στὴν Ἀνάστασι, ὅλοι ἀποδίδουν τὸν πασχαλινὸ ἀσπασμὸ τῆς ἀγάπης. Συμμετέχουν στὸ κοινὸ πασχαλινὸ τραπέζι καὶ στὴν κοινὴ χαρὰ. «Συγχωρήσωμεν πάντα τῇ Ἀναστάσει». Αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ στὴ λατρεία εἶναι χριστιανικὰ σύμβολα, ἐλευθερωμένα ἀπὸ τυχὸν ἐξωχριστιανικὴ φόρτισι καὶ γεμάτα ἀπὸ χριστοκεντρικὸ νόημα.

Ἡ συμμετοχὴ στὸν ἐορτασμὸ τῶν θείων Παθῶν καὶ τῆς Ἀναστάσεως δὲν συνεπάγεται μόνο συναισθηματικὴ ἔξαρσι, τέτοια ποῦ μποροῦν νὰ προκαλέσουν ὁποιαδήποτε σύμβολα καὶ ἐξωχριστιανικῆς λατρείας, ἀλλὰ κυρίως συνιστᾷ ὄντολογικὴ μετοχὴ στὰ γεγονότα. Δὲν ἐορτάζουμε ἀπλῶς ἱστορικὰ γεγονότα, ἀλλὰ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι συμπάσχουμε μὲ τὸν Χριστό, ὅπως εὐστοχα ψάλλει ἡ Ἐκκλησία: «Χθὲς συνεθαιπτόμην σοί, Χριστέ, συνεγείρομαι σήμερον ἀναστάντι σοι». Συσταυρούμεθα καὶ συνθαπτόμεθα μὲ τὸν Χριστό. Συνανιστάμεθα μαζί Του. Γι' αὐτὸ δὲν μένουμε μόνο στὶς ἐξωτερικὲς παραδοσιακὲς ἐκδηλώσεις, ἀλλὰ κυρίως συμμετέχουμε στὴ νηστεία τῶν ἡμερῶν, τὴν ἐξομολόγησι, τὴν μετάληψι τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Τὰ Πάθη καὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ γίνονται ἡ ἀπαρχὴ τῆς δικῆς μας ἀναστάσεως ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ τὸ θάνατο. Ἡ παραδοσιακὴ λαϊκὴ εὐσέβεια ἀκολουθεῖ τὴν θεολογία τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν νοεῖται ἔξω ἀπὸ αὐτὴν οὔτε πολὺ περισσότερο ἀντίθετα πρὸς αὐτήν.

Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ λαογραφία δὲν εἶναι ἀπὸ μόνῃ της ἱκανὴ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ ἔθιμα τῆς

Μεγάλης Παρασκευής. Πρέπει να δίδεται και η θεολογική τους διάσταση. Χωρίς αυτή τη διάσταση οι συγκρητιστικές νεοπαγανιστικές έρμηνείες τους είναι αναπόφευκτες. Χωρίς τη θεολογική τους έρμηνεία δεν μπορεί να γίνει άντληση ή διαφορά ανάμεσα στον τρόπο που η χαριτωμένη χριστιανική ψυχή λατρεύει τον άληθινό Θεό και στον τρόπο που η προχριστιανική ψυχή ελάτρευε τους ψευδείς θεούς, όπως ούτε και η διαφορά ανάμεσα στον άληθινό και στους ψευδώνυμους θεούς. Χωρίς την θεολογική έρμηνεία της λατρείας της Μεγάλης Παρασκευής, ο Χριστός και ο Άδωνις μπορούν να είναι εξίσου θεοί. Χωρίς την θεολογική έμβάθυνση φθάνει κανείς να είπῃ ὅτι «Όταν πηγαίνω στην άκολουθία της Μεγάλης Παρασκευής, μοῦ είναι δύσκολο να άποφασίσω αν ὁ Θεός που κηδεύεται είναι ὁ Χριστός ἢ ὁ Άδωνις» (βλ. Γ. Σιέττου, Άρχαϊες έπιβιώσεις στον Χριστιανισμό, Άθήνα 1994, σελ. 58).

Η νηπτική έμπειρία της Έκκλησίας μᾶς πληροφορεῖ ἔγκυρα και έπιβεβαιώνει την πίστι μας για την ούσιαστική διαφοροποίηση μεταξύ του άληθινού Θεού και τῶν ψευδῶν θεῶν και, παρὰ τὰ έπιφανόμενα, μεταξύ της άληθινῆς λατρείας και της ψευδοῦς λατρείας. «Όπου ἔγώ υπάγω οἶδατε και την ὁδὸν οἶδατε... ἔγώ εἰμί ἡ ὁδός» (Ίω. ιγ' 4, 6).

Για να δοθῆ ἡ ὀρθή εἰκόνα τῶν πραγμάτων ἔπρεπε στην ἑν λόγω έκπομπή να εἶχε λεχθῆ ὅτι ὁ λαός μας ἐπὶ αἰῶνες εἶχε πλάσει μυθολογικές διηγήσεις θανάτων και άναστάσεων θεῶν στην προσπάθειά του να εκφράσει την πανανθρώπινη προσδοκία της υπερβάσεως του θανάτου. Ὅτι ὄντολογική υπέρβασις του θανάτου δεν εἶχε έπιτευχθῆ μέχρι τῆ στιγμῆ που ὁ άληθινός Θεός, ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ἔγινε άληθινός άνθρωπος και άποδέχθηκε τὸν θάνατο, για να τὸν ξεπεράσει και νικήσει με την Άνάστασί του. Ὅτι ὁ καθένας μας σήμερα μπορεί να οικειοῦται την άθανασία συμμετέχοντας στη ζωῆ και την άνάστασι που μᾶς προσπορίζει ἡ Άνάστασις του Χριστοῦ.

Δεν ελέχθησαν, δυστυχῶς, αυτά και πέρασε τὸ μήνυμα ὅτι ὁ λαός μας ελάτρευσε με την ἴδια ψυχική διάθεσι και τραγούδησε με τὸν ἴδιο λυρισμὸ τὸν νεκρὸ Άδωνι και τὸν νεκρὸ Χριστό. Ἐμεῖς ὅμως θὰ διευκρινήσουμε παρακάτω ποιὸς εἶναι ὁ Άδωνις και ποιὸς εἶναι ὁ Διόνυσος, ὅτι τὰ άνύπαρκτα μυθολογικά αυτά πρόσωπα δεν μπορούν να προσφέρουν ὄντολογικῶν διαστάσεων σωτηρία και έπομένως δεν εἶναι άληθινοὶ θεοὶ και ὅτι ἡ λατρεία που προσφέρεται σὲ άνύπαρκτους θεοὺς δεν συνιστᾷ άύθεντική λατρευτική λειτουργία της ψυχῆς.

Οἱ άρχαῖοι μυθογράφοι και ποιηταὶ άναφέρουν ὅτι ὁ Άδωνις κατὰ μίαν άπό τῆς τρεῖς έκδοχές, εἶναι υἱὸς του Θεϊαντος και της θυγατρὸς του Σμύρνας. Τὸν καρπὸ της παρανόμου μίξεως κυοφόρησε και ἔγέννησε ἡ Σμύρνα μεταμορφωμένη άπό τοὺς θεοὺς στὸ ὁμώνυμο δένδρο. Τὸ νεογέννητο τὸ περισυνέλεξε ἡ Άφροδίτη σὲ κιβώτιο και τὸ ἔδειξε στην Περσεφόνη. Αὐτή, ὅταν τὸ εἶδε, δεν ἤθελε να τὸ επιστρέψει στην Άφροδίτη. Τὸ θέμα έκδικάστηκε ἑνώπιον του Διός. Ἡ άπόφασις ἦταν να παραμένῃ τὸ παιδί τοὺς τέσσερις μῆνες του ἔτους με την Περσεφόνη, τοὺς ἄλλους τέσσερις με την Άφροδίτη και τὸ υπόλοιπο στὸν Ὀλυμπο. Ὁ νεαρός Άδωνις πέθανε άργότερα άπό πληγμα άγριοχοίρου (Άπολλοδώρου, Βιβλιοθήκη 3, 182-185).

Ἡ λατρεία του Άδωνιδος περιελάμβανε γοερούς θρήνους τῶν γυναικῶν κατὰ την πρώτη ἡμέρα τῶν ἑορτῶν τῶν Άδωνίων για τὸν θάνατό του, οἱ ὅποιοι μεταλλάσσοντο σὲ χαρμόσυνες κραυγὲς την έπομένη ἡμέρα για την επάνοδό του στη ζωῆ (Λουκιανοῦ, Περί Συρίας Θεοῦ, 6b βλ. και Ρ. Decharme, Ἑλληνική Μυθολογία, Άθήνα 1959, σελ. 205).

Κατὰ τοὺς άρχαίους έρμηνευτὰς του μύθου (Πορφυρίου, Περί άγαλμάτων, 7) εἶναι προφανές ὅτι ὁ Άδωνις εἶναι ἡ προσωποποίηση της άνοιξεως, της άρπινῆς άνθοφορίας και καρποφορίας. Ἡ λαμπρότης της άνοιξεως μαραίνεται και χάνεται με τὸν καυστικὸ θερινὸ ἥλιο και πεθαίνει τρόπον τινὰ και πάλιν άνασταίνεται την έπομένη άνοιξι (βλ. Ρ. Decharme, ἔνθ' άνωτ.). Ὁ σχετικὸς ὀρφικὸς ὕμνος πρὸς τὸν Άδωνι καταλήγει στην επικλήσι: «Ἐλα, μακάριε, και φέρε τοὺς καρποὺς της γῆς». (Ύμνος 56).

Ἡ κριτική Μυθολογία τὸν ταυτίζει ἑν πολλοῖς με τὸν Διόνυσο, τὸν Άττι και τὸν Ὅσιρι (Πλουτάρχου, Συμποσιακὰ 671B, Λουκιανοῦ, ἔνθ' άνωτ. 7, Πορφυρίου, ἔνθ' άνωτ. 7)

Ὁ Διόνυσος πάλι μυθολογεῖται ἄλλοτε ὡς προσωποποίησης του οἴνου, ἄλλοτε ὡς υἱὸς του Διὸς άπό

τὴν Σεμέλη τοῦ Κάδμου ἢ τὴν Περσεφόνη ἢ τὴν Δήμητρα· καὶ ἄλλοτε ὡς ἀρχαιότατος ἥρωας ποῦ ἀνεκάλυψε καὶ δίδαξε τὴν καλλιέργεια τῆς ἀμπέλου καὶ τὴν παραγωγή καὶ χρῆσι τοῦ οἴνου (Διοδώρου Σικελιώτου, Βιβλιοθήκη Ἱστορική, 3, 62-65).

Οἱ μυθολογικὲς διηγήσεις γιὰ σπαραγμὸ τῶν μελῶν του ἀναφέρονται στὶς μεταβολὲς ποῦ ὑφίσταται ἡ ἄμπελος μέχρις ὅτου ἀποδώσῃ τὸν νέο καρπὸ τῆς. Κλαδεύεται, ἀλλὰ πάλι ζωντανεύει. Συνθλίβεται ὁ καρπὸς τῆς, ἀλλὰ ἀποδίδει τὸν νέο οἶνο. Ὁ μυθολογούμενος θάνατος καὶ ἡ ἀναβίωσις τοῦ Διονύσου ἔχουν φυσιοκρατικὸ περιεχόμενον (βλ. P. Decharme, ἔνθ' ἄνωπ., σελ. 438-439).

Καὶ ὁ Πλούταρχος τοὺς μυθευομένους θανάτους καὶ τὶς ἀναβιώσεις τοῦ Διονύσου ἐρμηνεύει ἐπίσης φυσιοκρατικά: «τῆς δ' εἰς πνεύματα καὶ ὕδωρ καὶ γῆν καὶ ἄστρα καὶ φυτῶν ζώων τε γενέσεις τροπῆς αὐτοῦ [τοῦ θεοῦ]... τὴν μεταβολὴν διασπασμὸν τινὰ καὶ διαμελισμὸν αἰνίττονται, Διόνυσον δὲ καὶ Ζαγρέα καὶ Νυκτέλιον καὶ Ἰσοδαίτην αὐτὸν ὀνομάζουσι καὶ φθορᾶς τινος καὶ ἀφανισμοῦς εἶτα δ' ἀναβιώσεις καὶ παλλίγγενεσις οἰκεία ταῖς εἰρημέναις μεταβολαῖς αἰνίγματα καὶ μυθεύματα περαίνουσι» (Πλουτάρχου, Περὶ τοῦ Εἰ τοῦ Ἐν Δελφοῖς, 388-389).

Ἔρχεται λοιπὸν βάσει τῶν ἀνωτέρω ἡ ἀναγκαία ἐπὶ τοῦ θέματος ἀπάντησις: Ἐφ' ὅσον πίσω ἀπὸ τὶς μυθολογικὲς διηγήσεις περὶ θανάτων καὶ ἀναστάσεων θεῶν οἱ ἀρχαῖοι κριτικοὶ τῆς μυθολογίας βλέπουν τὴν ἐτήσια ἀνακύκλῃσι τῆς θαλερῆς ἐαρινῆς βλαστήσεως καὶ τῆς χειμερινῆς τῆς νεκρώσεως, δὲν δικαιολογεῖται νὰ παραβάλλεται ὁ θάνατος καὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ μας Ἰησοῦ Χριστοῦ μὲ τὸν «θάνατον» καὶ τὴν «ἀνάστασιν» τῆς φύσεως. «Οὐκ ἐλάτρευσαν τὴν κτίσιν οἱ θεόφρονες παρὰ τὸν Κτίσαντα».

Καὶ γιὰ ἄλλον λόγον εἶναι ἀδύνατη ἡ παραβολή. Οἱ προφανῶς φυσιοκρατικὲς ἀντιλήψεις τῆς ἀρχαίας μυθολογίας περὶ τῶν ἐν λόγῳ θεῶν περιεγράφησαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ποιητὰς μὲ ἔντονες σαρκικὲς εἰκόνες καὶ ἔλαβαν σὲ λατρευτικὸ ἐπίπεδο χαρακτῆρα εἰδωδολατρικὸ καὶ ἀπερίγραπτα σαρκικό-ὀργιαστικό, τέτοιο ποῦ ἔκανε τοὺς πρώτους Χριστιανοὺς Ἕλληνας νὰ ἀποστρέφονται τὴν λατρεία αὐτή. Σεβόμενοι τοὺς ἀναγνώστας δὲν περιγράφουμε τὴν σαρκικότητα τῶν μυθολογικῶν διηγήσεων, πληροφοροῦμε ὅμως ἐπιγραμματικῶς γι' αὐτήν. Ἡ Σμύρνα συνέλαβε τὸν υἱὸ τῆς Ἄδωνι ἀφοῦ συνενερέθη μὲ τὸν πατέρα τῆς Θεϊάνας δώδεκα συνεχεῖς νύχτες «κατὰ μῆνιν τῆς Ἀφροδίτης». Στὴν ἀλεξανδρινὴ λατρεία τοῦ Ἀδωνίδος δίπλα στὸ εἶδωλον τοῦ δεκαοκταετοῦς νεκροῦ τοποθετεῖται τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης, τῆς «οὐρανίας» ἐρωμένης του. Στὸν σχετικὸ μῦθον τοῦ Ἄττυος, τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Ὀσίριδος βασιζέται ἡ ὀργιαστικὴ λατρεία τοῦ φαλλοῦ κατὰ τὰ διονυσιακὰ καὶ ἔλευσίνα μυστήρια.

Εἶναι δυνατὸν αὐτὰ νὰ συσχετισθοῦν μὲ τὰ σεπτὰ καὶ ἄχραντα Πάθη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποῦ γεννήθηκε ἀσπύρως καὶ παρθενικῶς ἀπὸ τὴν Παναγία Μητέρα Του καὶ ὑπέμεινε ἀληθινὰ πάθη στὸ πανάγιον σῶμα Του; Καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ συγκριθῇ αὐτὴ ἡ διονυσιακὴ λατρεία μὲ τὴν ἀγνή καὶ ἄμωμη λατρεία μας πρὸς τὸν Χριστό;

Ὁ τρίτος λόγος ποῦ δὲν ἐπιτρέπει τὴν παρομοίωσιν εἶναι ἡ δισχιλιετὴς χριστιανικὴ μας παράδοσις. Οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας προσδοκοῦσαν, ἀλλὰ ἀγνοοῦσαν τὸν πραγματικὸν νικητὴν τοῦ θανάτου, καὶ γι' αὐτὸ ὅταν γνώρισαν τὸν Χριστό, τὸν δέχθηκαν. Ἐμεῖς ὅμως γιὰ ἐπιστρέφουμε σὲ ἐκεῖνα ποῦ μὲ ἐπίγνωσιν καλῶς ἀπαρνηθήκαμε τόσους αἰῶνες, ἀποδεικνύοντας ἀληθινὸν τὸν λόγον τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «Ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ εἰδότες Θεὸν ἐδουλεύσατε τοῖς φύσει μὴ οὔσι θεοῖς; νῦν δὲ γνόντες Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν θέλετε;» (Γαλ. δ' 8-9).

ΠΗΓΗ: «Παρακαταθήκη», τεῦχος 23, Μάρτιος-Ἀπρίλιος 2002